УДК 784.5:398.8](093)(477)(045)
DOI https://doi.org/10.24919/2308-4863/83-1-12

Сергій ВАВРИЩУК,
orcid.org/0000-0002-8875-1444
доктор мистецтва,
доцент кафедри музичного мистецтва
Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв
(Київ, Україна) sergmarvel@gmail.com

ПОХОДЖЕННЯ ТА ЗМІСТ НАРОДНО-ПІСЕННИХ ТЕКСТІВ ІСТОРИЧНОЇ ОРАТОРІЇ «ВІЮТЬ ВІТРИ» ГАННИ ГАВРИЛЕЦЬ

У статті представлена історичної ораторії Ганни Гаврилець «Віють вітри», яка ґрунтується на обробках 12 історичних пісень зібраних Олександром Кошицем під час Кубанської експедиції (1903–1905 рр.). У рамках цієї експедиції було записано близько тисячі народних пісень, що стали важливим джерелом для збереження фольклорної спадщини.

Розглянуто історико-культурне значення народно-пісенних текстів ораторії з акцентом на аналізі змісту та образної структури шести маловідомих пісень, які використовуються в композиції, зокрема: «Уже літ за двісті», «Ходить турчин по риночку», «Про Коваленка», «Їхав козак з України», «Ой пише москаль», «Та віють вітри». Відзначено, що всі пісні ораторії вирізняються глибоким символізмом та художньою довершеністю. Увагу зосереджено на специфіці жанрових ознак історичних пісень, їхній ліро-епічній природі, а також на драматичному розвитку сюжетів, що відображають події зруйнування Січі, боротьби за волю України, героїзму та трагізму долі. Виокремлено ключові лейтмотиви, які відображають образи боротьби, страждання, героїзму та національної ідентичності, закладені в контексті історичних подій України.

Розглянуто поетичні тексти проаналізованих пісень та виокремлено три основні тематичні групи: 1) портрет славного українського козака і війська запорізького (який втілено через слова-символи: «кінь», «Дніпро», «ніж», «слава», «море», «могила», «воші», «стежка», «Дунай»); 2) образи ворогів та поневолювачів (загарбників) України (втілений в образах московського Царя і Голіцина; ляхів – через образ пана Хорвата та, загалом, через згадку поляків; турків – через образ турецького Султана; татар – через образ Хана); 3) дівочий образ (представлений в ораторії Марисею та Кулиною, і, відповідно, словами-символами: захисту і опікунства – «золото» і «рученька», жіночого щастя і багатства – «кінь», «могила», «воші»).

У висновках підкреслено, що ораторія «Віють вітри» демонструє глибоке музичне переосмислення народних пісень, надаючи їм актуальності та нового значення в сучасній культурній традиції.

Ключові слова: *історична ораторія «Віють вітри», Г. Гаврилець, слова-символи, міфологія, український фольклор, історичні пісні.*

Serhii VAVRYSHCHUK,
orcid.org/0000-0002-8875-1444
Doctor of Arts,
Associate Professor at the Department of Musical Arts
National Academy of Culture and Arts Management
(Kyiv, Ukraine) sergmarvel@gmail.com

ORIGIN AND CONTENT OF THE FOLK SONG TEXTS IN THE HISTORICAL ORATORIO “THE WINDS BLOW” BY HANNA HAVRYLETS

The article presents the historical oratorio “The Winds Blow” by Hanna Havrylets, which is based on arrangements of 12 historical songs collected by Oleksandr Koshyts during the Kuban Expedition (1903–1905). During this expedition, nearly one thousand folk songs were recorded, which became an important source for preserving the folk heritage.

The historical and cultural significance of the folk song texts in the oratorio is discussed, with a focus on the analysis of the content and symbolic structure of six lesser-known songs used in the composition, including: “For more than two hundred years”, “A Turk walks through the market”, “About Kovalenko”, “A Cossack left Ukraine”, “A Muscovite writes”, “The winds blow”. It is noted that all the songs in the oratorio are distinguished by profound symbolism and artistic excellence. Attention is given to the specific genre features of the historical songs, their lyrical-epic nature, as well as the dramatic development of the plots, which reflect the events of the destruction of the Sich, the struggle for the freedom of Ukraine, heroism, and the tragedy of fate.

Key leitmotifs reflecting the images of struggle, suffering, heroism, and national identity embedded in the context of Ukraine’s historical events are highlighted. The poetic texts of the analysed songs are examined, and three main thematic

groups are identified: 1) the portrait of the glorious Ukrainian Cossack and the Zaporizhian army (embodied through symbols such as "horse", "Dnipro", "knife", "glory", "sea", "grave", "lice", "path", "Danube"); 2) the images of enemies and oppressors (invaders) of Ukraine (embodied in the images of the Moscow Tsar and Golitsyn, the Polish lords through the character of Pan Horvat and, in general, through the mention of the Poles, the Turks through the image of the Turkish Sultan, the Tatars through the image of the Khan); 3) the female image (represented in the oratorio by Marisya and Kulyina, and, accordingly, through the symbols of protection and care – "gold" and "little hand", female happiness and wealth – "horse", "grave", "lice").

The conclusions emphasize that the oratorio "The Winds Blow" demonstrates a profound musical rethinking of the folk songs, giving them relevance and new meaning in the modern cultural tradition.

Key words: *historical oratorio "The Winds Blow", Hanna Havrylets, words-symbols, mythology, Ukrainian folklore, historical songs.*

Постановка проблеми. Українська народна пісенна традиція є невід'ємною складовою національної культурної спадщини, яка не лише зберігає історичну пам'ять, а й формує колективну ідентичність. У текстах народних пісень зафіксовані ключові моменти суспільного та духовного життя, відображені світогляд, моральні цінності та естетичні уподобання різних епох. Особливе місце у народній пісенній творчості займають історичні пісні, які часто переплітаються з міфологічними уявленнями, фольклорними символами та поетичними образами. Їх зміст не лише зберігає події минулого, а й передає їх через призму художнього переосмислення, використовуючи унікальні слова-символізми, багатозначність яких обумовлена глибинними зв'язками з міфологією, етнічними традиціями та культурними кодами.

На сьогодні недостатньо дослідженим залишається питання походження та значення окремих народно-пісенних текстів, які лягли в основу таких масштабних музичних творів, як історична ораторія Ганни Гаврилець «Віють вітри». У своїй творчості композиторка звертається до української народної пісенної спадщини, майстерно поєднуючи її із сучасними музичними засобами виразності. Це зумовлює необхідність комплексного аналізу текстів пісень, що складають основу ораторії, зокрема дослідження їхніх витоків, семантичних шарів і символіки.

Аналіз досліджень. Проблематика дослідження української історичної пісні та її ролі в музичному мистецтві неодноразово привертала увагу науковців. Так, питання символіки й міфологічних образів у народній творчості досліджували В.М. Войтович (Войтович, 2005) у контексті української міфології, а С.П. Плачинда (Плачинда, 1993) зосередився на їх значенні в давньоукраїнській культурі. Особливості історичних пісень як жанру аналізуються у працях Л. Калуцки (Калуцка, 2001), яка також висвітлює внесок Олександра Кошиця у збереження української народної пісенної спадщини. Символічне наповнення пісенних текстів і його зв'язок із історичним контекстом розглядається у працях українських фольклористів, серед яких виділимо роботи П. Павлія, М. Родіної та М. Стельмаха (Українські народні думи та історичні пісні, 1955). Вони зібрали та систематизували великий корпус народних дум та історичних пісень, які слугують основою для багатьох сучасних композицій.

Попри значний науковий інтерес до народнопісенного мистецтва, історична ораторія Ганни Гаврилець «Віють вітри», створена на основі українських історичних пісень, ще не стала предметом глибокого музикознавчого аналізу. Її новаторський підхід до переосмислення народної пісенної спадщини вимагає більш детального вивчення, що й визначає **актуальність** даного дослідження.

Мета статті полягає в аналізі маловідомих пісень, що стали основою ораторії «Віють вітри» Г. Гаврилець, а також дослідженні їх символічного значення у контексті культурно-історичних традицій українського фольклору.

Виклад основного матеріалу. При написанні історичної ораторії «Віють вітри» Г. Гаврилець зупинилася на матеріалі обробок 12 історичних пісень О. Кошиця, зібраних ним під час Кубанської експедиції (1903–1905 рр.), в якій митець записав близько тисячі народних пісень[1]. Жанровий діапазон зібраних обробок багатий на різновиди. Найчисельніші – історичні пісні. Певні групи епічних зразків об'єднує тематика – сюжети руйнування Січі й нищення козацтва, (переважна більшість пісень записана автором на Кубані) – «Ой з-за гори, з-за лиману», «Зажурилась Україна», «Ой у полі могила», «Уже літ за двісті» та ін. Деякі вирізняє підкреслення героїки («Максим козак Залізняк», «Про Байду», «Про Сагайдачного»), інші – щедра розробка ліро-епічних елементів, персоніфікована мова, варіювання питомого наспіву, розширення строфічних побудов тощо («Запив козак, та й запив бурлак», «Молодий козаче, чого зажурився»).

[1] Відомо, що «представлені на Крайовій кубанській виставці 1908 року збірки Кошиця були нагороджені золотою медаллю» (Калуцка, 2001: 9).

Кожна з 12 пісень ораторії «Віють вітри», серед яких – більш відомі («Максим козак Залізняк», «Зажурилась Україна», «Ой на горі та женці жнуть», «Ой горе тій чайці», «Стоїть явір над водою», «Гей ну хлопці до зброї») і менш знані («Уже літ за двісті», «Ходить турчин по риночку», «Про Коваленка», «Їхав козак з України», «Ой пише москаль», «Та віють вітри») розкриває певний настрій. Зокрема, образи чайки, що шукає дітей і гірко квилить та москаля, котрий пише листа під наглядом козаків, а також прадавні хороводи та ритмічний похідний марш.

Наша увага зосереджена на аналізі маловідомих зразків, що лягли в основу ораторії, а саме піснях: «Уже літ за двісті», «Ходить турчин по риночку», «Про Коваленка», «Їхав козак з України», «Ой пише москаль», «Та віють вітри». Кожна пісня розглядатиметься почергово за нумерацією в партитурі.

Пісня № 1 «Уже літ за двісті» відома з кінця XVIII століття. Згідно з фольклористичними матеріалами, вона «була записана Анатолієм Свидницьким в 1850-х роках» і «була популярною в XIX столітті на території всієї України і в Кубані. В 1901 році текст пісні опублікував Іван Франко. В російській імперії і СРСР ця пісня перебувала під суворою забороною цензури, виконання каралося. Тільки в кінці 1980-х років із ослабленням цензури <…> почала виконуватися на концертах» (А вже років двісті, https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90_%D0%B2%D0%B6%D0%B5_%D1%80%D0%BE%D0%BA%D1%96%D0%B2_%D0%B4%D0%B2%D1%96%D1%81%D1%82%D1%96). Для аналізу текст пісні наводиться у виносках[2]. У подальшому тексти пісень подаватимуться за аналогічним принципом.

Словами-символами пісні можемо вважати наступні слова: **козак, кінь, Дніпро, доля, вода, вітер** та **ніж**. Загалом у ораторії пара слів «козак і кінь» є невід'ємним лейтсловосполученням твору, що з'являється в кожному з 12-ти номерів або у парі, або окремо, символізуючи головний образ козацтва. Так, «кінь» в українській міфології вважається символом вірності, відданості, швидкості, витривалості. Він – незмінний порадник свого господаря і служить йому до останньої хвилини. У замовляннях представ як «вороний, буланий, сивий, сірий, білий, вогненний, вогнедихаючий, крилатий, з ясним сонцем або місяцем на лобі, з зіркою на боках, золотогривий-золотохвостий або просто золотий, нерідко червоний; належить до «центрального» світу і уособлює небо, Космос» (Войтович, 2005: 354). Козак власне і був козаком, коли мав коня. У фольклорі козак звертається до коня як до побратима, просить «розбити тугу по темному лугу», винести з «тяжкої неволі». За словами Д. І. Яворницького, козак просить коня «розділити його радість у перемозі над ворогом, заповідає йому, вмираючи, передати з дикого степу вісточку дорогим товаришам і близьким родичам у славній Січі і далекій Україні...» (Потапенко О., http://ukrlife.org/main/evshan/symbol.htm).

Дніпро, або Славута, Славутич – символ України, долі народу, величі, нездоланності, слави, козацької волі й звитяги, священної ріки українців, унікальності та неповторності. Саме по воді славні запорожці часто здійснювали свої походи, визволяючи з турецької неволі єдиновірних братів (Потапенко О., http://ukrlife.org/main/evshan/symbol.htm).

Доля – символ Вищої Сили, Бога; щастя; талану; водночас – лиха, горя, біди, нужди, злиднів; неминучості, невідворотності. Доля у міфології різних народів є символом Найвищої та незбагненної Сили, котра впливає на людину протягом усього її життя. Синонімами долі в О. Потебні є поняття: «щастя», «притча», «лихо», «біда», «горе». Саме ці назви вже свідчать про те, що доля може бути або сприятливою (щасливою) для людини, або ворожою (нещасливою) для неї. Проте в усній народній творчості доля частіше пов'язується з поняттям нещастя (Мільошин, http://ukrlife.org/main/evshan/symbol.htm).

Вода – символ першоматерії, плодючості; початку і кінця всього сущого на Землі; Праматері Світу; інтуїтивної мудрості; у християнстві – символ очищення від гріхів (у обряді хрещення); смерті і поховання; життя і воскресіння із мертвих; чистоти і здоров'я; чесності й правдивості; кохання; сили; дівчини і жінки. За космогонічними поглядами давніх слов'ян, вода, поєднавшись із первісною матерією чоловічої статі, утворила струмки, ріки, озера, загалом усе на Землі. «Водним» божествам (Дані, Мокоші, Водянику та ін.)

[2] Уже літ за двісті, як козак в неволі понад Дніпром ходить, викликає долі: Гей вийди, доле, із води, визволь мене, серденько, із біди (2 рази). Уже літ за двісті (2 рази). Не вийду, козаче, не вийду соколе, бо й сам же ти бачиш, що і я в неволі. Гей у неволі, у ярмі, під московським караулом у тюрмі (2 рази). У тюрмі, в кайданах від часу Богдана, від нього самого в неволю оддана. Гей ти, Богдане, гетьмане, занапастив Україну, ще й мене (2 рази). Наші коні в плузі, а козак за плугом, а вітер сумує, говорить із лугу: Кинь плуг, козаче, візьми ніж, де зустрінеш воріженька, там і ріж. Гей, гей ріж його ще й пали, щоб не смердів на Вкраїні ніколи, ніколи, Щоб не смердів на Вкраїні (2 рази), ніколи, ніколи, ніколи, ніколи!

наші пращури приносили спеціальні жертви (рослинні, тваринні і навіть людські) (Потапенко О., http://ukrlife.org/main/evshan/symbol.htm).

Вітер – символ духу, дихання Всесвіту; невловимості, неусвідомленості; швидкості; звістки та змін; шкоди, руйнації і водночас оновлення. Він –конкретне вираження однієї з основних стихій світобудови – повітря (інші – Земля, Вода, Вогонь) (Мільошин, http://ukrlife.org/main/evshan/symbol.htm).

Ніж – символ помсти; смерті; жертовності; сили, духовної снаги; справедливої боротьби; зла, несправедливості; символ патріотизму; віри, любові до рідної землі. Разом із вогнем, що є символом життя, Бога, ніж є оберегом, містичним знаком на сторожі життя людини, є її заступником і другом (Кожуховська, http://ukrlife.org/main/evshan/symbol.htm).

Отже, у поєднанні значень слів-символів у першій пісні, можна констатувати, що в пісні створений портрет славного козака (з характерними атрибутами його образу – з конем, Дніпром і водою, ножем), поневоленого ярмом Московії, що просить свою долю (як образ талану і щастя) про визволення. Образ Батьківщини відображає символіка вітру (як доброї звістки і очікування на повернення козака до Вкраїни) і води (як асоціація із образом Матері).

Третя пісня **«Ходить турчин по риночку»** за жанром це балада XV століття із Галичини, записана І. Франком. Це пісня про татарські напади, про сестру в полоні брата. У цьому номері Г. Гаврилець вперше звертається до характеристики образу жіночої долі під час визвольної боротьби українського народу. Образ дівчини Марисі в пісні представлений у сюжетній лінії, яка близька до роману П. Загребельного «Роксолана» – поневолення дівчини, продажі її на турецькому рабовласницькому ринку. Основна мораль і своєрідна іронія долі припадає на останні два куплети (з 14-ти) – неможливість впізнати у дорослих Марисі і турецькому пані рідних брата і сестру, адже їх розлучили обставини ще у дитинстві («один (*брат*, – курсив автора, С. В.) пішов в Волощину, другий пішов в Туреччину»). Текст пісні подаємо у виносках[3].

Серед слів-символів – **море, золото, рученька**. **Море** в народних уявленнях символізує світовий океан – простір, посеред якого росте Дерево життя. Усі ріки, усі моря до Океан-моря збігаються, Океан-морю поклоняються і з нього нікуди не виходять. Море – мати самої Землі, оскільки земля, не напоєна вологою – ніщо. Вислів «житейське море» виражає ідею життя, що часто буває «схвильоване напастливими бурями» (Войтович, 2005: 321).

Золото – символ Сонця, світла, святості, стійкості, знатності, багатства; у християнстві – чисте світло, духовний скарб Христа і водночас – ідолопоклоніння, зло. Золото вже в біблейські часи символізує могутність та багатство, що відображає реальну владу цього коштовного металу у ті далекі часи. Часто слово «золото» вживається у Священному Писанні як символ «духовних дарів» (Йов. XXVIII, 15), відкуплення (І. Петр. І, 18). Із поняттям золотого віку пов'язано і зображення перших людей у раю, до їхнього гріхопадіння, коли їх було вигнано з раю і приречено на тяжку працю. В українському фольклорі золото – не тільки символ багатства (і не завжди у позитивному плані), але й символ жіночої краси. Золото у народній традиції може бути й символом пшениці або жита, хліба взагалі (Мільошин, http://ukrlife.org/main/evshan/symbol.htm).

Рука (рученька) – символ діяльності; праці людей; жертвоприношення, захисту; молитви; підтримки; сили; внутрішнього світу людини; заступництва, опікунства; авторитету; влади; людських відносин, добробуту. Велике символічне значення має кількість пальців на руці, бо людське тіло має чотири кінцівки і голову. Крім того, число «5» означає любов, здоров'я, гуманність. У сучасному мовленні вагомого символічного значення набули образи «легкої руки», «чистих рук», «руки допомоги», «руки Всевишнього», «персту долі»,

[3] 1. Ходить турчин по риночку, гей, море, бре, Тай продає дівчиноньку, серце моє. 2. Править срібло неміряне, гей, море бре, а золото неважене, серце моє. 3. Ой взяв її попід пашки, гей, море бре, повів її попід дашки, серце моє. 4. Ой взяв її за рученьку, гей, море бре, повів її до домоньку, серце моє. 5. Ой там сліи, гей, море бре, по вечері карти грати, серце моє. 6. Послав її до кімнати, гей, море, бре, сказав її постіль слати, серце моє. 7. Вона ж тую постіль слала, гей, море, бре, тай ревненько заплакала, серце моє. 8. Ввійшов турок до кімнати, гей, море бре, став з дівчиною розмовляти, серце моє, моє. 9. Ой Марисю, Марисечко, гей, море бре, яку маєш родиночку, серце моє. 10. Чи багато роду маєш, гей, море бре, що в неволі загибаєш, серце моє. 11. Ой маю я два братіки, гей, море бре (2 рази), два братіки ріднесенькі. 12. Один пішов в Волощину, другий пішов в Туреччину (2 рази). 13. Яка тепер годиноньку, гей, море бре, не пізнаєсь родиненька, це серце моє. 14. Який тепер світ настає, гей, море бре, що брат сестри не пізнає, не пізнає, серце моє, не пізнає. Ой який тепер світ настає, що брат сестри не пізнає, брат не пізнає.

«волохатої руки» (Кожуховська, http://ukrlife.org/main/evshan/symbol.htm).

Підсумовуючи розглянуту символічність значення слів, образ моря в тексті пісні співвідноситься із раніше згадуваними лейтсимволами козацтва – «козак–кінь–ніж–Дніпро–вода», а золото як символ багатства і рученька як символ захисту і опікунства (в сюжеті турчин *«взяв її (*Марисю. – С. В.*) за рученьку повів її до домоньку»)* є лейтсимволами дівчини-Марисі в ораторії.

Четверту пісню **«Їхав козак з України»,** за О. Кошицем, кубанські козаки вважають запорожською. Найдавніший текст пісні про «Козака й Кулину» подає І. Франко в розвідці «Козак Плахта» (1625). У цій пісні молодий козак на ім'я Запорожець вмовляє незнайому йому дівчину Кулину їхати з ним до Дунаю, до нової «хижки» козака[4].

Слова-символи пісні: **кінь, душа, могила, воші, стежка, Дунай. Душа** – внутрішня сутність людини, яка входить в неї від народження, а по смерті душа відділяється від тіла і живе окремим життям. Вона вічна і безсмертна. Вона відчуває радість і біль, плаче, мучиться тощо. За життя душа покидає людину тільки уві сні (Войтович, 2005).

Могила – місце перебування тіла покійника, «вічний дім» людини після смерті. Могила вважається святинею, яку не можна паплюжити і тим більше розкопувати, щоб украсти із неї якісь речі (Войтович, 2055: 318).

Воші – «нечисті» паразити, однак, за повір'ям, мають здатність приносити щастя людині. Якщо їх немає – це прикмета «великого нещастя». Пошук вошей предки вважали корисним і богоприємним заняттям. На знак доброзичливості прийнято було шукати вошей у гостей, у мандрівних старців – «людей Божих» тощо. Згідно з легендами, воші, як блохи, виникли із куряви, праху, попелу і дані людині, щоб вона не перебувала у лінощах і безробітті. За іншими уявленнями, вони виходять із тіла людини, з-під шкіри. Таким чином, вони – невід'ємна частина людини і навіть характеризують її: вшивий – значить щасливий (Войтович, 2055: 521).

Стежка (або шлях, путь, дорога) – символ складного, нелегкого життя; розлуки з домівкою; лінії поведінки тощо. У міфологічних та релігійних моделях світу шлях – це образ зв'язку між двома точками простору. Постійна і невід'ємна ознака його – складність, небезпечність. Тому подолання героєм-подорожнім шляху є подвигом. Дорога часто символізувала розлуку з рідною домівкою – нелегкі життєві випробування. Часто шлях, дорога, уособлюють нерозривний зв'язок із Батьківщиною, вірність отчому краю (Потапенко О., http://ukrlife.org/main/evshan/symbol.htm).

Дунай – символ води загалом. Море, озеро, річка, джерело, колодязь, криничка тощо звалося в давнину «дунаєм» або «дунай», бо вода колись скрізь обожнювалась (Войтович, 2005).

Таким чином, п'ять розглянених символів у текстах доповнюють лінію лейтобразів ораторії. Зокрема, кінь, могила, воші (як символ багатства і щастя в контексті сюжету – у новій «хижці» Запорожця з Кулиною), стежка (як доля козака) і Дунай – лінію, започатковану у трьох попередніх піснях «козак–кінь–ніж –Дніпро–вода–море».

П'яту пісню **«Про Коваленка»**, що змальовує нищівні татарські напади, записано в с. Тарасівці на Київщині у 1894 році. Історична сюжетна лінія розгортається навколо постаті Коваленка, що в неділю рано пораненьку зібрав молодих хлопців і дівчат для жнив озиминої озими і був покара-

[4] 1. Їхав козак з України, козак нагледів дівчину при долині. З коня скочив тай до дівчини прискочив, тай не знає як назвати дівчину-рибчину. 2. Ой дівчино, душе моя, ой як тебе на ім'я? Дозволь, серце, постояти із тобою розмовляти, дівчино-рибчино. 3. Мене мати породила дівчиною, а по хресту назвала Кулиною. Дозволі, серце, постояти із тобою, розмовляти, дівчино-рибчино. 4. Ой козаче, душе моя, ой як тебе на ім'я? Ой я собі добрий хлопець на прізвище Запорожець. Хто ім'я мого не знає, хто побачить, не вгадає, хто ім'я Його не знає, хто побачить, не вгадає, ім'я не знає, хто побачить, вгадає. 5. Ой дівчино, душе моя, та сідай же на коня. Та поїдем до Дунаю, ой там гарну хижку маю, будеш, серце, панувати, Кулино моя молодая. 6. Ой козаче, пане мій, чи ж є в тебе хоч двір свій? Край Дунаю похожаю, з очерету виглядаю, гостей к собі піджидаю, бо хорошу хижку маю (2 рази), ось так. Ой там моя хижка, ой там моя хатка, ой там моя мазка, ой там моя уся семиряжка, семиряжка. 7. Ой козаче, пане мій, чи є в Тебе хоч кінь свій? Ой у полі при могилі, там ходило три кобили. Як впіймаєм то поїдем не впіймаєм пішки підем (2 рази). 8. Ой козаче, душе моя чи є в тебе сорочка своя? Ой сорочку воші з'їли, через спину стежку вбили, а донизу пить ходили (3 рази). 9. Повіз козак Кулину у правню, коло Дунаю. Оце моя хижка, оце моя хатка, оце моя мазка, оце моя уся семиряжка. Оце моя хижка, оце моя хатка, оце моя хижка, оце моя (4 рази). 10. Як почали комарі Кулину тять, як почала Кулина в гору гасать. Гоц Кулино, гоц небого, це ще комарів немного (2 рази), а як стануть усі тяти, будеш, серце, танцювати (2 рази). 11. Кулина моя молодая! Молодая, молодая! Їхав козак з України. Кулина моя молодая!

ний Господом за працю в неділю – полоном його татарським військом[5].

Слова-символи: **неділя, золотії серпи, чорна хмара**. **Неділя**, за словами В. Войтовича, є «дівчиною-красунею з золотим волоссям, якою опікується саме сонце і тому її називають Сонячною Панною. Колись Бог дарував цей день Неділі і при тому сказав: «На тобі цей день, тільки дивися ж сама, щоб люди тоді не працювали». Відтоді Неділя вже ж в суботу ввечері пильно стежить за кожним, а грішників карає так, що й Господи! Старалися в цей святий день нічого не робити, бо неділя – це «неділя». Згідно з християнськими віруваннями, Христос воскрес у неділю, на Великдень» (Войтович, 2005: 307).

Символіка слова «золото» в українській міфології розглянута у пісні № 3 «Ходить турчин по риночку» (золото є символом Сонця, світла, святості, стійкості, знатності, багатства) також підходить і для тлумачення образу **золотих серпів** у пісні № 5. Якщо у пісні № 3 слово «золото» було вживане для характеристики валюти (золотих і срібних монет, які просив турчин за дівчину-Марисю), то у пісні № 5 – образу багатих, сонячних серпів женців.

Образ **чорної хмари** в українській літературі (зокрема, у творчості Т. Шевченка) завжди був пов'язаний із татарським військом і загалом ворожої сили. Символіка *чорного* кольору в українській міфології також має свої особливості. Так, *чорний* колір, за В. Войтовичем – це колір ночі, Чорнобога, смерті, трауру і горя. Крім Чорнобога, відомі й інші чорні божества: Мара, Морок, Див. З чорнотою ночі пов'язані зло й чаклунство. Однак чорні хмари у спеку віщують спасіння, дощ, а тому в такі часи молилися громовержцю та приносили йому в жертву тварин чи птахів. Тоді жреці одягали чорну свиту. У замовляннях часто фігурують чорна курка, чорний ворон, чорна гадина, чорний вовк, чорний пес, чорний рак, чорний віл тощо. У любовній магії використовували чорну шовковицю. Чорну стрічку прикріплювали до одежі або хати, що служило знаком трауру (Полісся). Чорним шляхом називали дорогу, якою татари зненацька нападали на західноукраїнські землі, підпалюючи хліби, грабуючи, беручи людей у полон. Також і символікою чорного кольору пов'язані і язичницькі імена (Черник, Черниця, Чорнобой, Чорногуз, Чорний, Чорномаз, Чорнота, Чорновус, Чорниш, Чорняй та ін.) (Войтович, 2005).

Отже, у пісні № 5 розкривається ще одне історичне вороже протистояння: *українське козацтво – татари* (у попередніх частинах ораторії були представлені, зокрема, українське козацтво – поневолення турками (пісня № 3), українське козацтво – москалі (пісня № 1), українське козацтво – польські ляхи (пісня № 2).

Десята пісня «**Ой пише москаль»** про руйнування Січі Петром I (1709) характеризує вороже протистояння «українське козацтво – москалі», котре вже висвічувалося у піснях № 1 (через образ московського караулу і, опосередковано, через згадку в тексті пісні про двохсотлітню історію поневолення українського народу після підписання договору Б. Хмельницьким у Переяславській раді) і № 6 (через образи московського Царя і Голіцина). Образ москаля у пісні № 10 доповнюється сценою написання москалем листа до кошового отамана і запорожців з лестивим проханням «йти до них жити»[6].

Слова-символи: **земля, біле царство, церква Січова, слава, білий** (колір) – символ світла, сонця, життя, вічності, святості, божества; місяця; смерті; радості, святковості; сакрального для українців кольору житла, одягу та ін.; сходу, добра; краси; чогось блискучого, прозорого, невидимого; зими, снігу (Потапенко Г., http://ukrlife.

[5] 1. У неділю рано пораненьку та збирав женців Коваленко. 2. Збирав же він та все добірнії хлопці та дівчата молодії, та все молодії (2 рази). 3. Хлопці, дівчата та все молодії подавав їм серпи, серпи золотії (2 рази). 4. Повів їх яром та все яриною до тої пшениці, до озиминої озими, до озиминої (2 рази). 5. Ой жніть, женці, та не гайтеся, на ту чорну хмару оглядайтеся, на чорну хмару. 6. Ой ну, женці, та й снопи носити, бо з-за гори хмара іде, іде чорна хмара. 7. То ж не хмара, татари ідуть, та татари ідуть, Коваленка, Коваленка, ведуть, ведуть. 8. Ой, десь мене тай Господь покарав, що у неділю на женців собирав, собирав. 9. Ой десь мене тай Господь незлюбив, що я у неділю та й серпи назубив, назубив. Що я у неділю, у неділю тай серпи назубив (2 рази), серпи…

[6] 1. Ой пише москаль лист до кошового: тай ідіть до нас жити. Ой оддам землю тай по прежньому, та по границю Дністер. 2. Ой брешеш, брешеш, превражий москалю, що ж ти хочеш обманити. Ой як підемо тай у твою землю, землю (2 рази), то будеш лоби голити. 3. Ой не бійтеся, славні запорожці, та не бійтеся, нічого, ще ж я в свому та білому царстві, царстві тай не зрадив нікого. 4. Ой уже ж тії славні запорожці славні тай невеселі столи, ой облягли, їх, облягли москалі, тай всіма сторонами, сторонами. 5. Ой, уклонимось тому москалеві, ай що ж ми його не знали, ой кругом церкви, церкви Січової, Січової, тай караулом стали (2 рази). 6. Ой летить бомба з московського поля, поля, тай серед Сечі упала. Ой не пропало славне Запоріжжя та не пропала слава, слава та не пропала слава, слава, слава.

org/main/evshan/symbol_b.htm). З описаної символіки слова слугує, що москаль змальовує життя у своєму москальському царстві як добре, радісне, світле і навіть святкове та вічне, тобто суцільно позитивно-щасливе.

Характеристика образу українського козацтва у пісні дається крізь призму символічного значення словосполучення «церква Січова». **Церква** – символ вічного Бога; спасіння, радості, любові; берегині усього прекрасного; доброчинності й чистоти; духовного єднання; освіти та культури. Українська Церква з самого початку свого розвитку мала Святе Письмо – символ найпершого й найголовнішого джерела духовного життя (Товкайло, http://ukrlife.org/main/evshan/symbol_tc.htm).

Одинадцята пісня **«Та віють вітри»**, записана на Кубанщині від козаків у 1903 році», присвячена «руйнуванню Січі 1709 р. Росія роздає козацькі землі сербам і заводить солдатчину і панщину (1709–1733). Як і попередня, ця пісня висвітлює конфліктне протистояння українського козацтва з польськими ляхами та москалями. Із першими в тексті пов'язаний образ «пана Хорвата»[7], з другими –«бурлаки», яких «хотять забрати, у солдати записати»[8].

Слова-символи: **віють вітри, дощі заливні, земля, трава, річеньки, горе**. **Вітер** – символ духу, дихання Всесвіту; невловимості, неусвідомленості; швидкості; якоїсь звістки (як правило, однієї); шкоди, руйнації і водночас оновлення. Вітер – конкретне вираження однієї з основних стихій світобудови – повітря (інші – Земля, Вода, Вогонь). У фольклорі, мові існують численні стійкі звороти: «вітер змін», «свіжий вітер» (символи кращих часів, надії) (Мільошин, http://ukrlife.org/main/evshan/symbol.htm).

Трава – символ добрих чи злих сил природи. У міфах народів світу трава вважалася волоссям богів, Матері-Землі. Вважали, що після смерті людини її душа перетворюється у траву. У багатьох міфологіях є образ мандрагори – «трави-напівлюдини», яка сприяла плодючості. В Україні вірили, що мандрагора (переступень) виростає з померлих нехрещених дітей. За даними західноєвропейського хроніста Дітмара (X–XI ст.), жмут зірваної трави (як і волосся) символізував у слов'янських племен перемир'я, клятвенний союз. Трави, зілля широко використовувалися як обереги у народній медицині, обрядодіях (Войтович, 2005: 541).

Дощ – у народній традиції об'єкт поклоніння і магічних дій. Дощові хмари вважалися небесними колодязями і ріками. Дощі після холодної зими, омиваючи землю, повертали їй родючість, укривали її буйною зеленню і квітами, ніби воскрешаючи її до нового життя (Войтович, 2005: 165).

Річка (ріка) – символ божества; початку і закінчення життя; символ плодючості; вічного плину часу; перешкоди, небезпеки; потопу; жаху; входу у підземне царство; рубежу між чужим і своїм простором; «стержня» Всесвіту; могутнього богатиря-захисника; Ісуса Христа («Ріка життя»); земних жил, по яких тече кров; батьківщини і Батьківщини; дитинства; космічних вод; символ мовлення (Потапенко, http://ukrlife.org/main/evshan/symbol.htm).

Отже, символіку слів вітер, дощ і трава пов'язуємо із образом Матері-землі (Батьківщиною), її функцією оберегу і надією на краще життя для українського народу і козацтва, її родючістю тощо. Слово «річка» в тексті пов'язується із «паном Хорватом», котрий обіцяє спокійне і щасливе життя на своїх ляцьких землях, уособлює образ батьківщини (як ми розуміємо, тимчасової).

Висновки. На основі аналізу шести маловідомих пісень, що стали основою ораторії «Віють вітри» Г. Гаврилець можна зробити висновок, що всі пісні характеризуються глибоким символізмом та художньою довершеністю, відображаючи важливі етапи української історії.

Нами виокремлено три основні тематичні групи символів, які використовуються у піснях:

---

[7] Згідно з дослідженням Б. Явір Іскри, що охоплює період «першого тисячоліття нової ери, кілька століть до та кілька століть опісля, тобто від часу, коли слов'яни вийшли на історичну арену та до часу, коли історичні події віднесли славу землі Галицької на другий план...» (Явір Скира, https://zbruc.eu/node/20664), хорватські племена проживали на території сучасної Галичини (тодішня назва регіону – Біла Хорватія, сьогодні в склад історично увійшов етнос «русини» (Галичина і Волинь), нащадки історичних русинів Австро-Угорської імперії). На нашу думку, можливо, вислів *«пан Хорват»* історично лишився вживаним у літературних джерелах і українському фольклорі за для характеристики польських ляхів.

[8] 1. Та віють вітри все буйнії, дощі заливні та землю розмочають, а травою встилають, цвітом прикрашають. 2. А пан Хорват листи розсилає та до себе жить приглашає (2 рази), та дарує (2 рази) степами, лугами, ще й бистрими річеньками (2 рази). 3. А ті вражі пани всі ознаки (2 рази) та пишуть листи про бурлаки (2 рази), хотять їх впіймати, хотять їх забрати (2 рази), у солдати записати (2 рази). 4. А ми у солдати не боїмся (2 рази), а всі у шеренгу становимся, шабельками махаєм, веселенько співаєм, своє горе розважаєм (2 рази), розважаєм (2 рази), ой горе, ой горе…

перша група стосується образу українського козацтва, втіленого через слова-символи, такі як «Дніпро», «слава», «кінь» і «Дунай»; друга група зосереджена на образах ворогів та поневолювачів України, зокрема через образи московського Царя, турецького Султана, татар і ляхів; третя група образів пов'язана з жіночою долею, зокрема через такі символи, як «золото», «рученька», «кінь» і «вощі», що відображають теми захисту, багатства та сімейного щастя.

Все це дає можливість стверджувати, що ораторія «Віють вітри» є глибоким музичним переосмисленням народних пісень, що надає їм нове значення в сучасному культурному контексті, сприяючи збереженню та популяризації української національної спадщини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. А вже років двісті. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90_%D0%B2%D0%B6%D0%B5_%D1%80%D0%BE%D0%BA%D1%96%D0%B2_%D0%B4%D0%B2%D1%96%D1%81%D1%82%D1%96
2. Войтович В. М. Міфи та легенди давньої України. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2005. 392 с.
3. Войтович В. М. Українська міфологія. Видання друге, стереотипне. Київ : Либідь, 2005. 662 с. URL: https://proridne.org/%d0%a3%d0%ba%d1%80%d0%b0%d1%97%d0%bd%d1%81%d1%8c%d0%ba%d0%b0%20%d0%bc%d1%96%d1%84%d0%be%d0%bb%d0%be%d0%b3%d1%96%d1%8f/
4. Довбня Л. Юрій святий. Українська міфологія: Літера «Ю». URL: http://ukrlife.org/main/evshan/symbol_iu.htm
5. Жито. Українська міфологія. URL: http://ukrlife.org/main/evshan/symbol_j.htm
6. Калуцка Н. Б. Мистецька діяльність Олександра Кошиця в контексті музики XX сторіччя : автореф. дис… канд. мистецтвознавства : спеціальність 17.00.03. Музичне мистецтво. Київ, 2001. 15 с.
7. Кожуховська Л. Українська міфологія. URL: http://ukrlife.org/main/evshan/symbol.htm
8. Мільошин Ю. Українська міфологія. URL: http://ukrlife.org/main/evshan/symbol.htm
9. Ой на горі та женці жнуть. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9E%D0%B9_%D0%BD%D0%B0_%D0%B3%D0%BE%D1%80%D1%96_%D1%82%D0%B0_%D0%B9_%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96_%D0%B6%D0%BD%D1%83%D1%82%D1%8C
10. Плачинда С. П. Дуб. Українська міфологія: словник давньоукраїнської міфології. Київ: Укр. Письменник. 1993. 63 с. URL: https://proridne.org/%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9%20%D1%84%D0%BE%D0%BB%D1%8C%D0%BA%D0%BB%D0%BE%D1%80%20%D0%9A%D0%BD%D0%B8%D0%B3%D0%B8/%D0%A1%D0%B5%D1%80%D0%B3%D1%96%D0%B9%20%D0%9F%D0%BB%D0%B0%D1%87%D0%B8%D0%BD%D0%B4%D0%B0%20%E2%98%BC%20%D0%A1%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%B4%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D1%8C%D0%BE%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%97%20%D0%BC%D1%96%D1%84%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%97/ Словник давньоукраїнської міфології ☼ Сергій Плачинда ☼ Народна творчість
11. Потапенко Г. Білий (колір). Українська міфологія. URL: http://ukrlife.org/main/evshan/symbol_b.htm
12. Потапенко О. Українська міфологія. URL: http://ukrlife.org/main/evshan/symbol.htm
13. Товкайло Т. Церква. Українська міфологія. URL: http://ukrlife.org/main/evshan/symbol_tc.htm
14. Українські народні думи та історичні пісні. Упорядники: П. Д. Павлій, М. С. Родіна. М. П. Стельмах. Київ : Видавництво Академії наук Української РСР, 1955, 700 с. URL: http://proridne.com/pisni/%D0%9C%D0%90%D0%9A%D0%A1%D0%98%D0%9C%20%D0%9A%D0%9E%D0%97%D0%90%D0%9A%20%D0%97%D0%90%D0%9B%D0%86%D0%97%D0%9D%D0%AF%D0%9A.html
15. Чумацька пісня «Ой горе тій чайці, горе тій небозі…». Аналіз твору. Український фольклор. Конспекти лекцій. URL: https://gorodenok.com/%D1%87%D1%83%D0%BC%D0%B0%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B0-%D0%BF%D1%96%D1%81%D0%BD%D1%8F-%D0%BE%D0%B9-%D0%B3%D0%BE%D1%80%D0%B5-%D1%82%D1%96%D0%B9-%D1%87%D0%B0%D0%B9%D1%86%D1%96-%D0%B3%D0%BE%D1%80%D0%B5/
16. Явір Іскра Б. Хорватське питання: До проблематики слов'янських племінних союзів на території Галичини. URL: https://zbruc.eu/node/20664

REFERENCES

1. A vzhe rokiv dvisti [And it's been two hundred years] URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90_%D0%B2%D0%B6%D0%B5_%D1%80%D0%BE%D0%BA%D1%96%D0%B2_%D0%B4%D0%B2%D1%96%D1%81%D1%82%D1%96 [In Ukrainian].
2. Voitovych V. M. (2008) Mify ta lehendy davnoi Ukrainy. [Myths and legends of ancient Ukraine] Ternopil: Navchalna knyga – Bogdan. 392. [In Ukrainian].
3. Voitovych V. M. (2005) Ukrainska mifolohiia. [Ukrainian mythology] Vydannia druhe, stereotypne. Kyiv: Lybid. 662. URL: https://proridne.org/%d0%a3%d0%ba%d1%80%d0%b0%d1%97%d0%bd%d1%81%d1%8c%d0%ba%d0%b0%20%d0%bc%d1%96%d1%84%d0%be%d0%bb%d0%be%d0%b3%d1%96%d1%8f/ [In Ukrainian].
4. Dovbnia L. Yurii sviatyi. [Saint Yuri] Ukrainska mifolohiia: Litera «Yu». URL: http://ukrlife.org/main/evshan/symbol_iu.htm [In Ukrainian].
5. Zhyto. [Rye] Ukrainska mifolohiia. URL: http://ukrlife.org/main/evshan/symbol_j.htm [In Ukrainian].

6. Kalutska N. B. (2001) Mystetska diialnist Oleksandra Koshytsia v konteksti muzyky XX storichchia [The artistic activity of Oleksandr Koshyts in the context of 20th century music]: avtoref. dys. kand. mystetstvoznavstva: spetsialnist 17.00.03. Muzychne mystetstvo. Kyiv. 15. [In Ukrainian].

7. Kozhukhovska L. Ukrainska mifolohiia. [Ukrainian mythology] URL: http://ukrlife.org/main/evshan/symbol.htm [In Ukrainian].

8. Miloshyn Yu. Ukrainska mifolohiia. [Ukrainian mythology] URL: http://ukrlife.org/main/evshan/symbol.htm [In Ukrainian].

9. Oi na hori ta zhentsi zhnut. [Oh, on the mountain, the reapers are reaping] URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9E%D0%B9_%D0%BD%D0%B0_%D0%B3%D0%BE%D1%80%D1%96_%D1%82%D0%B0_%D0%B9_%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96_%D0%B6%D0%BD%D1%83%D1%82%D1%8C [In Ukrainian].

10. Plachynda S. P. (1993) Dub. [Oak] Ukrainska mifolohiia: clovnyk davnoukrainskoi mifolohii. Kyiv: Ukr. Pysmennyk. 63. URL: https://proridne.org/%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9%20%D1%84%D0%BE%D0%BB%D1%8C%D0%BA%D0%BB%D0%BE%D1%80%20%D0%9A%D0%BD%D0%B8%D0%B3%D0%B8/%D0%A1%D0%B5%D1%80%D0%B3%D1%96%D0%B9%20%D0%9F%D0%BB%D0%B0%D1%87%D0%B8%D0%BD%D0%B4%D0%B0%20%E2%98%BC%20%D0%A1%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%B4%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D1%8C%D0%BE%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%97%20%D0%BC%D1%96%D1%84%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%97/ [In Ukrainian].

11. Potapenko H. Bilyi (kolir). [White (color)] Ukrainska mifolohiia. URL: http://ukrlife.org/main/evshan/symbol_b.htm [In Ukrainian].

12. Potapenko O. Ukrainska mifolohiia. [Ukrainian mythology] URL: http://ukrlife.org/main/evshan/symbol.htm [In Ukrainian].

13. Tovkailo T. Tserkva. [Church] Ukrainska mifolohiia. URL: http://ukrlife.org/main/evshan/symbol_tc.htm [In Ukrainian].

14. Ukrainski narodni dumy ta istorychni pisni. (1955) [Ukrainian folk dumas and historical songs] Uporiadnyky: P. D. Pavlii, M. S. Rodina. M. P. Stelmakh. Kyiv : Vydavnytstvo Akademii nauk Ukrainskoi RSR. 700. URL: http://proridne.com/pisni/%D0%9C%D0%90%D0%9A%D0%A1%D0%98%D0%9C%20%D0%9A%D0%9E%D0%97%D0%90%D0%9A%20%D0%97%D0%90%D0%9B%D0%86%D0%97%D0%9D%D0%AF%D0%9A.html [In Ukrainian].

15. Chumatska pisnia «Oi hore tii chaitsi, hore tii nebozi…». [The Chumak song “Oh, woe to that seagull, woe to that poor one…”] Analiz tvoru. Ukrainskyi folklor. Konspekty lektsii. URL: https://gorodenok.com/%D1%87%D1%83%D0%BC%D0%B0%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B0-%D0%BF%D1%96%D1%81%D0%BD%D1%8F-%D0%BE%D0%B9-%D0%B3%D0%BE%D1%80%D0%B5-%D1%82%D1%96%D0%B9-%D1%87%D0%B0%D0%B9%D1%86%D1%96-%D0%B3%D0%BE%D1%80%D0%B5/ [In Ukrainian].

16. Yavir Iskra B. Khorvatske pytannia: Do problematyky slovianskykh pleminnykh soiuziv na terytorii Halychyny. [The Croatian Question: On the Issues of Slavic Tribal Unions in the Territory of Galicia] URL: https://zbruc.eu/node/20664 [In Ukrainian].